

Naptár - április hó

A hónap közepén üljük a keresztények legnagyobb ünnepét, a húsvétot. Az örmény egyház, ha e napon püspöki liturgiát tart valahol, ott, amíg a főpap felölti liturgikus ruháit, a következőt éneklik:

"kiáltok az oroszán hangjával,
annak szavával, ki a kereszt négy ágáról kiált,
és legyőzte a pokol hatalmát".

A kereszt győzelmet aratott a halálon, ez azonban nemcsak Krisztus életében van így, nekünk is keresztúton kell eljutnunk életünk győzedelmes beteljesedéséig.

dr. Sasvári László

1848-ra és 1915-re emlékeztek Szamosújváron

1998. március 28-án közös, ünnepi ökumenikus istentiszteletet tartottak a szamosújvári székesegyházban az 1848 márciusi forradalomra és az azt követő szabadságharcra, valamint az 1915-ös örmény holokausztra emlékezvén. Sáska Jenő tisztelendő úr szakítva a hagyományos emlékbeszédekkel, történelmi dokumentumok felhasználásával foglalta össze a szamosújvári örmények szerepét és közreműködését 1848-ban valamint felevenítette 1915 szomorú eseményeit.

Az istentisztelet után a Művelődési Házban irodalmi és történelmi összeállítás kezdődött kolozsvári művészek közreműködésével, az Örménymagyar Baráti Társaság szervezésében. A Brassóban élő Budai Merza Pál, Czetz János család leszármazottja beszélt a híres tábornokról. Az irodalmi műsor keretében Senkálszky Endre érdemes művész és Albert Júlia szavalt Wass Albert és Reményik Sándor verseket. A Szín - pódium két előadóművésze, Fegyveresi Anikó és István régi és mai örmény verseket adtak elő gitár kísérettel. A kolozsvári operaház nyugdíjas művésze, Szilágyi Ferenc részleteket énekelt a Bánk Bán-ból és Kossuth dalokat adott elő, megénekelte és átmelegítve a több mint 100 fős közönséget is. A műsort B. Kovács Júlia vezette.

Szamosújvár 1848

1848. márciusának első napjaiban Szamosújvár lakói a megszokott módon élték hétköznapijait valóságát. A pozsonyi országgyűlésen Kossuth által előterjesztett törvényekről nem hallhattak a város polgárai, s bizonyára azt sem tudták még, hogy március 15-én negyven tagú küldöttség - köztük Kossuth Lajos, Széchenyi István, Batthyány Lajos - vitte Bécsbe a törvénytervezetet, amelyet a két nappal korábbi bécsi forradalomtól megszeppent V. Ferdinánd azonnal jóvá is hagyott, s később, április 11-én, a pozsonyi országgyűlésen nagy ováció mellett szentesített. A szamosújvári polgárok azt se tudták még, hogy ugyanezen a március 15-i napon Pest utcáin néhány lelkes fiatal az ország-

gyűlésen már elhangzott törvénytervezet ismeretében hordozza végig a nemzet követeléseit, s gyújtja lángra a forradalom fáklyáját. Nem tudhatták még, hogy a későbbi

márciusi fiatalok néven ismertté vált csoport élén egy olyan fiatalember jeleskedett, aki előző év őszén Koltórol jövet ifjú szép hitvese szemében gyönyörködött, s naplójában meg se említette Szamosújvárt. Bizonyára a postakocsi sem tért be a városba, hanem az akkori országúton egyenesen haladt Kolozsvár felé. Erdély fővárosa is csak március 21-én csatlakozik a lassan terjedő hírek nyomán a pesti eseményekhez. A hírek nyomán március 26-án már olyan népgyűlésre sereglenek össze Szamosújvár polgárai, amely a márciusi események nyomán az erdélyi országgyűlés összehívását is szorgalmazza.

Az örmények nyitottak voltak az őket befogadó ország gondjai irányt. Be tudtak, és be akartak illeszkedni abba a társadalmi valóságba, amely toleráns volt, befogadta őket anélkül, hogy szokásaik, nyelvük, hitük elhagyására kényszerítette volna őket. A magyar kultúra sorsa, a haladás ügye az Erdélyben otthonra talált örmények közt olyan önkéntes vállalás volt, amely azt bizonyította, hogy a sokat próbált nép igazi hazájának érezte a földet, amely befogadta. Május 6-án és július 3-án választja meg a szamosújvári örménység az erdélyi és pesti országgyűlésre küldendő képviselőket Korbuly Bogdán és Simay Gergely személyében. Megbízóik olyan követeléseket bíztak rájuk, amelyek a városban élő örmények nemzeti identitását szolgálták, illetve Szamosújvárt Erdélyi viszonylatban a fejlett gazdaságú városok sorába volt hívatott emelni. Elsősorban az örmény püspökség felállítását kellett kérniök, majd az adók csökkentésének követelésével a város gazdasági megerősítését kellett szorgalmazniok. A gazdasági követelések között a városon átvezető út építése mellett szerepelt még az is, hogy a rabokat engedjék ki munkára, s a Ráfáel Sándor alapította örmény gimnázium megnyitásával teremtsék meg a fiatalok művelődési lehetőségeit.

Az őrség biztosításával egyidőben azt is szorgalmazták, hogy ne teherként, hanem természetes kötelezettségnek tekintsék a város javainak őrzését. A megalakult nemzetőrséget Jakab Bogdán és Turcsa Lukács két százada képviselte. A város 400, a lakosság pedig 453 forinttal járult a költségekhez. 1848. szeptemberében már a város körüli falvak román lakossága forrong, igazolva, hogy Bécs az oszd meg és uralkodj elvet érvényesítve szerette volna letörni az erdélyiek szabadságvágyát. Október 7-én a város megbízásából Czetz Bogdán és Szentiványi Ferenc vállalja, hogy minden katonaköteles férfit összehívna, hogy őrsereget létesítsenek, s a lakosságot felkészítik az ellenség fogadására. Már ebben a hónapban a XI. honvéd zászlóalj I. százada az őrsereggel együtt ügyel fel a városra. Október 27-én Dész védelmére rendelik a századot, s Szamosújvár szinte teljesen védelem nélkül marad. Már október 10-én felszólítást kap a város a II. román határőrezred parancsnokától, Urbán Károly ezredestől, hogy adja meg magát Dészhez hasonlóan, s fizessen 40 ezer ezüst forint hadisarcot. Fenyegetései között szerepelt nemcsak az, hogy az ellenállókkal együtt az egész várost elpusztítja, hanem az is, hogy minden Kossuthtól származó iratot, parancsot el kell pusztítani, a város köteles elismerni az erdélyi császári és katonai kormányzó parancsait. A legnehezebben teljesíthető parancs azonban az volt, hogy a város gondoskodjék a Kérő határa-

ban állomásozó sereg szállásáról és ételmezéséről. A szorongatott helyzetben nincs más kiút, mint vállalni az ellenség kéréseit. A vándorlások, hazát kereső nyomorúságok emlékezete az örménység kollektív tudatában a túlélés parancsának engedelmességgel a megmaradást választja, s ebben a döntésben nagy szerepet játszott az Urbán seregei mellett közel 2000 lélekszámú, a mezőségi falvakból összesereglett román lándzsások fenyegető jelenléte. A kolozsvári honvédelmi bizottmány, amikor értesül Urbán fenyegetéséről, elhatározza a visszaszorításukat. A teljesen körülszorított város november 13-án elesett, s Dés után szinte egész Erdély az osztrákok uralma alá került. December 23-án már Bem tábornok vezetése alatt harcolnak szamosújvári örmény honvédek is. December 24-én Bem itt tart néhány órás pihenőt, majd Kolozsvár felől visszatérve, Kolozsvár felszabadítása után ismét Szamosújvár szállásolja el a lengyel tábornok seregét, amely az új év hajnalán indul Désen át Beszterce felé, Urbán Károly gyűlevész seregeinek nyomában.

Észrevétlenül keveredik a város sorsfordító események sodrába, s vállalja hősiezen a harcot. 1849. január 10-én, miután a magyarok ellen tüzelt románság felégeti Bonciát, s Doboka megye levéltára is tűz martalékává válik, Szamosújvár lesz a megyeközpont. A piaci vendéglőben üti fel hadiszállását a megyei választmány, s a Hosszú fogadóból katonai laktanya és raktár lett, s katonai kórházat kellett létesíteni, amelyet fehérneművel a város szerel fel.

Az örménység, amely mindig figyelt a háború áldozataira, 1849. januárja és májusa közt nagyenyedi és járai menekülteket szállásol el és lát el a város iskoláiban. Az örmény nemzetőrség Novák Márton és Verzár István századosok vezetésével a nagytemplom közötti boltban jelölte ki őrtanyáját. Márciusban nemcsak Bem névnapjáról emlékeznek meg, hanem megünneplik március 15-ét is, s a templomi ünnepélyt követően táncmulatság, adományosztás jelzi, hogy a császári uralomtól megmenekült örménység örül a magyar szabadságharc sikereinek és támogatja is azokat, akik a közös hazát védik. Gajzágó Izsák szolgabíró felhívására a város örmény asszonyai, leányai a kórházban kezelt honvédeknek rendeznek gyűjtést, családok ajánlanak fel a hadseregnek gabonát, élelmiszereket. 1849. április 28-án Kossuthot üdvözli a város, s a toborzó úton tartózkodó kormányzó hívására 3000 ember vonul be önként, nagy részük olyan román, akik azért állnak a háromszínű zászló alá, mert Urbán embertelensége rádöbent rájuk arra, hogy csak az ország függetlenségét védő magyarok ellen használták fel őket. Június 23-án az orosz seregek ellen induló Bemet itt, Szamosújvár főterén üdvözli utoljára a városi tanács. A júliusban lezajlott csaták híre csendet kényszerített Szamosújvárra, s amikor augusztusban már a világosi fegyverletétel után orosz seregek vonulnak el a város mellett, az újból feltűnt határőrezred parancsnoka, Urbán az utolsó tartalékokat is feleteti seregével.

Az örménység bárhol is élt volna, Szamosújváron, Erzsébetvároson, Gyergyószentmiklóson, vagy Magyarország bármely helységében, kitarthatott a magyar szabadságharc mellett, egyetlen pillanatra sem fordult el, más nemzetiségekhez hasonlóan a magyar-

ságtól. Nemcsak katonával, vértanú hősökkel, hanem a polgári lakosság önfeláldozó, önzetlen segítségével támogatta a szabadságharcot. Szamosújvár 63 örmény katonát adott, Erzsébetváros 24 önkéntessel járult hozzá a honvédszászlóalj létrehozásához. A korabeli statisztikák nyomán ismert, hogy Erdélyben és Magyarországon 12 ezer örmény élt 1848-ban, s a nagyobbára liberális politikai elveket valló örménység mintegy 70 tisztet sorakoztatott a honvéd zászlók alá, és három olyan tábornokot, mint Kiss Ernő, Lázár Vilmos és Czetz János. S mellettük ne felejtjük el azt sem, hogy a 48-as honvédtüzérség megszervezője és parancsnoka is egy örmény volt: Lukács Dénes. Mellettük a névtelen örmény hősök sokasága előtt kell meghajolnia a ma Erdélyben élő örményeknek. Az áldozatvállaló hősiesség példáját leginkább a szabadságharcban elesett három Szentpéteri testvér: Ferenc, Imre és Miklós édesapjának levele tudja a legszebben megszólaltatni most 150 év távlatában is: "Vagyonomat három fiam képezte. Örvendek, hogy mind a hármat a haza számára nevelhettem és büszkít a tudat, hogy mind a három vérét a hazáért ontotta. Segélyt nem kérek anyagi gondokkal küszködő hazámtól. Nincs ugyan sok vagyonom, de nem szegény az, akit Isten ilyen hazaszerető fiakkal áldott meg."

A magyar szabadságharc az 1880-as években, az örmény függetlenségi és szabadságmozgalmak kezdetén az örmény sajtó figyelmének középpontjába kerül, s olyan példaként állt az örmény haza szabadságáért küzdők előtt, amely lelkesíteni képes a nemzeti öntudatért, önbecsülésért küzdő örménységet. Az örmény szabadságharc nyomán fogalmazódik meg a Talahat pasa által kidolgozott titkos határozat, amelynek célja az örmény nép teljes és végleges megsemmisítése volt. Elsődleges feladatként az örmény társaságok felszámolásával a közösségi élet megszüntetésével igyekeztek az 1915. április 24-én kiteljesedett tragédiát előkészíteni. A társaságok tagjainak letartóztatásával az örmények megfélemlítését sikerült elsősorban megvalósítani. A muzulmánok körében mesterségesen szított ellenséges hangulatteremtés stratégiáját az olyan helyeken szorgalmazták, ahol már korábban is volt örmény mészárlás. Adana, Erzurum, Ván. Az örmények írtásának feladatát a helybeli felbőszített lakosságra hárították a török hatóságok, a katonaság csupán a parván szerepét hívatott betölteni, azt a látszatot keltve, hogy tehetetlenek a népakarattal szemben. Az ötven évesnél fiatalabb férfiak agyonlövésével, az értelmiségi réteg tervszerű és tudatos kiirtásával az asszimilációs folyamat felgyorsítását tették lehetővé, s ezt a leghatékonyabban úgy vélték kivitelezhetőnek, ha a nőket és a gyermekeket az iszlám vallásra kényszerítik. A terv nem kímélte az elmenekült örmények hozzátartozóit sem. A családtagok kiirtásával az egykori hazával való kapcsolattartás teljes felszámolását gondolták megvalósíthatónak. Az állami szolgálatban álló, illetve a katonaságnál szolgáló örmények kiirtására is született diabolikus elképzelés. A mészárlásokat mindenütt azonos időben kellett végrehajtani, hogy ne maradjon idő a védekezésre. Kitelepítések, erőszakos cselekedetek, jogtalanságok sora tette lehetővé a 20. század egyik legborzalmasabb népirtását, amely csak példát statuált a későbbi, háborús népirtásokhoz.

Emlékezzünk rájuk is, a Musza Dagh ellenálló hőseire, akik inkább a hősi halált, mint a megaláztatást vállalták.

Az Isten-ellenes erők megkísértik a bűnös embert. Jézus követőiként az örmények, mindenütt, minden időben vállalták az üldöztetést, a szenvedést, nem térhettek ki előre, mert minden üldöztetéssel Istennek szándékai voltak. A hitükért üldözöttek Ázsia után Európában egy a keleti hagyományaira emlékező nép között találtak új hazára, s Isten szándékának megfelelően állhatatosságukkal és bátorságukkal támogatták az őket befogadó magyarság szabadságmozgalmát. Példájuk álljon előttünk ma is, amikor 150 év távlatából pillantunk vissza a magyar szabadságharc örmény hőseire, illetve a Musza Dagh mártírjaira.

Sáska Jenő
örmény katolikus plébá-

nos

(elhangzott a szamosújvári székes-
egyházban 1998. márc. 28-án)

Karácsony Ernő grafikája

Tájékoztató a Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat tevékenységéről és a Fővárosi Örmény Klub valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek státuszáról

Az előző számban előrevetített (Az érem másik oldala) előjelzés valóra vált. Az Országos Örmény Önkormányzat kiterjesztette csápjait a Fővárosi Örmény Kiss. Önkormányzatra és működésileg bekebelezte azt. A fővárosi testületbe behozták külsős "szakértőkként" az Országos Önkormányzat "hangadó" személyeit (Károlyi Zsaszmen,